

Teória v reflexiách

(Sipko, J.: Teoretické a sociálno-komunikačné východiská lingvokulturológie. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2011, 320 s. ISBN 978-80-555-0371-4.)

Pavol Adamka, Filozofická fakulta UKF v Nitre, padamka@ukf.sk

V súčasnom lingvistickom výskume sa popri klasickej štrukturalistickej jazykovede a komunikativistike do popredia kladie skúmanie a odhaľovanie vzťahu jazyka k spoločstvu, ktoré je jeho nositeľom – k jeho kultúrnym, historicko-spoločenským, politickým, etickým, estetickým a iným prejavom. Jedným z výrazných propagátorov tohto smeru – lingvokulturológie – v slovenskej rusistike (i slavistike ako takej) je i prof. Jozef Sipko, autor recenzovanej monografie, v ktorej nadväzujúc na už skôr vydané diela (Teksty s povýšenou etnokultúrnou konnotáciou, 2002; V poiskach istinnogo smysla, 2008 a i.) sumarizuje svoj dvadsaťročný výskum v tejto oblasti, v snahe priblížiť **východiská a metodologické základy** lingvokulturológického výskumu širšej odbornej i laickej verejnosti. Na rozdiel od vyššie spomínaných prác je táto primárne určená slovenskému čitateľovi s minimálnymi, resp. nulovými znalosťami ruského jazyka.

Monografia J. Sipka je systematicky rozvrhnutá do šestnástich vnútorne členených kapitol, úvodu a záveru, ktoré postupne vyskladávajú nielen obraz lingvokulturológie ako vednej disciplíny, ale prostredníctvom praktických príkladov sprostredkujú mnohostrannosť jazykovej reflexie ruskej a slovenskej reality v období po rozpade Sovietskeho zväzu a socialistického bloku. Štruktúra práce, ako i samotný spôsob podania teoretických postulátov a odborných komentárov k príkladovému materiálu, odráža autorove presvedčenie o primárnej dominancii, resp. o nevyhnutnosti dominancie **axiologickej stránky** v jazyku, o potrebe vnímania jazyka predovšetkým z pohľadu ním sprostredkovaných a reflektovaných hodnôt (všeľudských, morálnych, národných a i.), ktoré v historickom kontexte boli a v súčasnosti sú vytrvalo potláčané „zneužívaním“ jazyka v masmédiách a jeho podriaďovaním formujúcemu sa **masovému „nevkusu“**.

Vychádzajúc z **hodnotového pohľadu** na obklopujúcu nás realitu a jej odraz v jazyku (kapitola Lingvokulturológia a nové filologické hľadania), ktorý formuje následné prijímanie analogických jazykových faktov (kapitola Precedentné fenomény v rusko-slovenských lingvokulturológických porovnávaníach), sa vytvárajú konkrétne **koncepty** (kap. III.), ktoré v myslení nositeľov jazyka (v konkrétnej **etnokultúre**) prejudikujú ďalšie hodnotové vnímanie (subjektivizáciou na osi kladný/záporný postoj) jednotlivých frazeologizovaných obrátov a rečových klišé (kap. IV. – V.).

Formovaniu a vnímaniu najrozmanitejších **konotácií** v ruskom a slovenskom jazykovom areáli sú postupne venované ďalšie kapitoly (VI. – XIII.) zamerané na jednotlivé aspekty jazyka (**slovotvorba**, okazionalizmus, preberanie slov, ich používanie v nových kontextoch, **metaforizácia** a i.), na **mentalitu národa**, na jeho **vzťahy** a spolužitie s inými národmi a etnikami (ich vnímanie a postoj k nim), na jeho **históriu** (izolovane i v celoeurópskom kontexte – obdobie antiky, francúzskej revolúcie, nacizmu) a **súčasnosť**, ktoré nachádzajú svoj odraz v každodennom používaní jazyka nielen na stránkach umeleckej literatúry, tlače, v elektronických médiách, ale i v bežnom živote. A práve ich **aktívnosť v komunikácii** (autor to dokladá množstvom praktických príkladov zo slovenskej i ruskej tlače a médií) podčiarkuje aktuálnosť potreby najrozmanitejších historicko-kultúrnych, spoločenských a iných encyklopedických znalostí (tzv. **všeobecného vzdelania**), a to predovšetkým v dnešnej dobe, ktorá presadzuje vo vzťahu k vedomostiam značne povrchný prístup.

Posledné kapitoly (**Lingvokulturológia pravdy, Lingvokulturológia lži**) akoby uzatvárali hodnotové hľadanie etnokultúrnych osobitostí jazyka a poukazujú na diametrálny antagonizmus akéhosi žiadaného prvotného, predurčeného ideálu a aktuálnej reality, v ktorých jazyk bol a je len nástrojom na manipuláciu so skutočnosťou, na podsúvanie verejnosti neúplných a alternatívnych „právd“ (t. j. klamstiev), jasne smerovanej propagandy; nepriamo poukazujú i na dnešnú odcudzenosť masmédií svojmu primárnemu poslaniu (byť strážcom pravdy a pranierovať lož) a ich posun k zneužívaniu svojej spoločenskej pozície ako mienkotvorných zdrojov poznania.

Monografiu, ktorá vznikla v rámci Lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnickeho centra excelentnosti na FF PU v Prešove, považujem za veľmi podnetnú, z viacerých vyššie spomenutých hľadísk za prospešnú a užitočnú ako pre jazykovedcov, tak i pre prekladateľov (mnohé komentáre majú translatologické zameranie), kulturológov, historikov a etnológov, no i pre neodbornú verejnosť. O to viac, že sa jedná vôbec o prvé dielo svojho druhu na Slovensku, ktoré nielen sprostredkúva základy lingvokulturológie, ale jej teoretické postuláty systematicky a koncepcne prepája s ich praktickým uplatnením – jazykovou reflexiou (sebareflexiou – autor vystupuje nielen ako teoretik, ale i ako sprievodca chápaním a prežívaním jednotlivých konotácií, čomu zodpovedá i zvolený naratívny štýl v niektorých kapitolách). Verím, že i toto dielo J. Sipka si nájde svojich čitateľov spomedzi záujemcov o ruskú i slovenskú kultúru, históriu, masmédiá a jazyk.